

A kezdő tanár a diákok között.*

A tanítói munka középiskolai fokon nevelői eljárás, amely hivatástudatot és szolgáló lelket igényel, akár a papi vagy családi nevelő törekvések. Amint ezeknek az eljárására sem lehet szolgálati szabályzat-szerű előírásokat adni, a tanár részére sem lehet pontokba foglalni a mindig jó vagy feltétlenül rossz diák-kezelési módokat. Ezzel azt is állítjuk, hogy a javasolt eljárások nem mindenütt, mindig és mindenkinek adnak útbaigazítást. Természetesen a mai átlagos középiskolai viszonyokat tartjuk szem előtt, mégpedig elsősorban a kezdő tanár szempontjából. Az utóbbin van a hangsúly, hiszen a jelöltek nemskára „magukra hagyatva” lesznek irányítói egy-egy iskola diákéletének. Nézzük először azt, hogyan is megy általában a diákközösségbe való beilleszkedés.

Az ifjú tanár mindig újat is jelent, kell is, hogy jelentsen a maga megszokott útján járó iskolában, az ennek ütemében fejlődő ifjúság életében. Szerencsés a tanár, ha ennél a lépésnél megértő és nevelő igazgatóra talál, aki a jövőnyt nem hagyja magára a „maga kárán tanulás” kétes pedagógiájával, hanem megrajzolja azt a helyzetképet amelyben az új kollegának magát és helyét meg kell találnia. Minden esetben a teljes jóhiszeműséget vigye magával az osztályokba. Még a kisebb egyéniségűek is nagy lelki változásokat jelentenek a gyereknél, az új ember új életlátást hoz magával, amelyhez a tanulónak nem mindig könnyű hozzászokni. A kezdeti nehézségek ne vegyék el a kedvét, az első kedvező kilátások ne tegyék elbizakodottá. Ítékezés helyett próbálja megismerni a diákfogások, nem egyszer haszontalankodások forrását, ha ezekben lényeges változásokra van szükség. A hídverése legyen ez a kezdeti idő, amely megérteti az új tanár más nyelvét, értelmi hangsúlyát, lényeglátását stb. Kívánnivalóit ne a kinyilatkoztatások fenségével dörögje el. Követeléseit szőgezze le határozottan, és maga is tartsa meg azokat következetesen. Ha előtte ismeretlen eljárásokat, diákszokásokat talál, alkalmazkodjék hozzájuk, még akkor is, ha maga ilyenekre nem gondolt. Legyen elkészülve azokra a próbálgatásokra, amelyek az új ember kiismerésére irányulnak, és elsősorban az ő arravalóságának mértékét, értékét adják meg, ha kellő helyen tudja azokat elkönyvelni. Meschendörfer erdélyi szász író, a brassói iskolaügyek jelenlegi intézője, Coróna c. regényében (az Erdélyi Szépművés Céh kiadása) kedvesen emlékszik meg arról az ügyes fiatal tanárjáról, aki az első diák-huncutkodás alkalmával olimpuszi villámok helyett diákos rajtaütéssel tudta elkerülni azt a vereséget, amely kijár minden „tele tudóval” való kezdésnek. Épp ilyen fölényesen intézte el az utcai köszönések dolgát is. Szabó Dezső, az író szerint a kisvárosi tanár soha nem álmodott értékét igazán a rendőrszem tisztelgése mutatja. Nem érdemes ezért a nagy tekintélyért mindent kockára tenni, és a diákoknál a parancsolt köszönés leplezett gúnyját elviselni. Ha igazán emberi szíve van a ta-

* A debreceni gyakorló gimnázium 1938. március hó 14-én tartott módszeres értekezletén elhangzott előadás.

nárnak, az ilyen esetet soha nem említi „megtért“ diákja előtt. Azt még mondanunk is felesleges, hogy megtorló visszafizetésről, emlékezést sejtető bánásmódról valamirevaló tanárnál szó sem lehet.

Nemcsak ilyen kellemetlen fogadtatásban van része a kezdő kollégának. Megérkezése sok-sok léleknyitást is jelent. Ha a diáknépség észreveszi, hogy az új „tanár úr“ tud a gyerekek nyelvén szólni, szinte megható bizalommal nyílnak meg a szívek előtte. Az idegenből jött ember érdektelen látása sokszor eligazítja a feléje közeledőt; minden esetben könnyítsen rajta egy-egy jó szóval, útbaigazítással, de ne tetszelegjen önmagának ezzel a bizalmi állással. Könnyen besúgás, rágalmozás lehet a jószándékú közeledésből, esetleg bizalmaskodás, amelynek később nagyon nehéz erkölcsi határt szabni. Azt azonban mindjárt az első kísérletnél utasítsa vissza, hogy a tanári testület többi tagjáról hallgasson meg, ne vessen végig diákos hírhordásokat. Csak akkor lesz tekintélye ha maga is vigyáz a testületi tekintély épségére. Semmiféle diákos közeledésre sem feledkezhetik meg arról, hogy a padban ülők szinte sohasem tudják egészen megérteni a katedra szempontjait. Persze, ha a katedra nemcsak fizikai magaslatot, hanem erkölcsi emelkedettséget is jelent. Az innen induló lélekáradást megérzi a diák a ma még sokszor lelketlen iskolai életben. Szeretjük feltenni s örömmel állapítjuk meg, hogy a fiatal tanárnemzedék vállalja ezt az újszínű diákvezetést. Ennek azonban nem szabad az egyénieskedés hóbortjává fajulni vagy a közösségi szellem megbontására vezetni. Különösen felsős diákoknál egy-egy utalás az emberi élet kikerülhetetlen tragikus feszültségére, rámutathat az egymás-megértés múlhatatlan szükségére és a maga szempontjain felülemelkedő szociális szemlélet igazságtevésére. Ennek első feltétele, hogy az idegen környezetbe kerülő tanár maga is ilyen megértő, nem mindjárt és feltétlenül elítélő szemmel nézi a körülötte folyó életet. Nem mindig rossz az, amit első pillanatra nem értünk meg. Ez az értelmet kereső tájékozódás — gyakorlat szerint — az első hosszabb szünetig tart. Az első nyári vakáció után pedig szinte honvágygal megy vissza állomáshelyére minden fiatal kolléga.

Eddig általánosságban szólottunk a kezdő tanár és az iskola viszonyáról. Most nézzük röviden, hogyan éli ennek életét a maga osztályán keresztül. Nem nehéz megértőnek és igaz nevelőnek lenni, ha kicsinyeket, különösen elsősöket kap keze alá. Nem hiábavaló az Evangélium dicsérete a mennyek országát megnyitó gyermeki lélekről; annyi természetes jószág, lelkesedő pezsgés és jószándékú törekvés van ezekben az apróságokban, hogy minden csetlő-botló gyarlóságuk mellett is csak jókedvű adakozó lehet közöttük, velük szemben az ember. Aztán ma már beérett annak a nagy szretetből fakadt diák-kezelésnek a termése, amelyet nálunk a Nászlónk, majd utána a cserkészzet apostolai vetettek, hogy derű és megértés sugározzék a hivatálosan feszes és mindig ítélkező katedra helyén. Azt sem szabad elfelednünk, hogy az elemi iskolai oktatásnak új szelleme frissen, bizalommal, szinte gátlások nélkül küldi diákjait a középiskola padjaiba. (Ez a megállapítás nem akarja palástolni azokat a nehézségeket, amelyek elemi- és középiskolai oktatásunk között fennállanak, most azonban nem ezek feltárása a

célünk.) A tanárnak mindenesetre folytatni, elmélyíteni kell a tanító munkáját, hogy a gyerek zökkenő nélkül nevelődjék a középiskola sajátos légkörébe. Ezen pedagógiai elv mellett bizonyos iskolapropagandaszempontra is tegye türelmessé a magyar tanárt. Itt a naptalan Keléteni nem egészen szerves iskolai életünkben szinte védtelenül állunk azokkal a közkeletű támadásokkal szemben, amelyeket unos-untalan hallhatunk a tanulás hiábavalóságáról. A nevelő meleg szíve, gyerekhez hajló lelke pótolja a hivatalos hiányokat, szerettesse meg diákjaival a rendezettebb élet szépségét, tegye elviselhetővé a magasratörés útját. — Bármennyire is szíve szeretetével jár a kicsinyek között, ne lágyuljon el, egész fellépésének legyen férfias a hangsúlya. A fiúgyerekek nevelésére e nélkül valami keletes vagy érzelmi babusgatás lesz. A lágyabb természetűek egészen elvesznek ebben a langymeleg légkörben, a keményebbkötésűek mosolyogva, majd utálkozva használják ki ezt az állandó érzelmességet.

Az általános szempontokat és egyetemes polgári érdekeket hangsúlyozó nyilvános iskola nem becézi tanítványait még a nevükben sem. Jó ezt a követelést hangsúlyozni és ismételten emlegetni, mert a gyakorlatban nagyon-nagyon nehéz megtartani. A gyerekek apró elszólásai és találó elnevezései, amelyek az ismerkedés tétova napjai után az együttélő közösség érzelmi levegőjét ápolják, lassan-lassan a tanárra is ráragadnak, és aligha tud tőlük szabadulni. Egy-egy ilyen elszólás néha jótékonyan elsöpri az iskola hivatali levegőjét, és érzelmi közösséget ad a munkának. Ennek azonban nem szabad állandósulni, sportszerűvé válni. A mértéktartás nem kisebb érdem és erény nevelői munkánkban sem, mint a magamegfeledkező szétáradás.

Ugyanezt a mértéktartást kell ajánlanunk az osztályszellemben kapcsolatban. Minden tanárnak, de különösen az osztályfőnöknek kötelessége az esetlegesen összekerült gyerekekből együttélő közösséget teremteni. Az egymásrautaltság, az egymásnak segítség, az együttes napi munka mindig kialakít valami közösségi érzetet. (V. ö. Imre Sándor: Nevelésügyi tanulmányok: Szeged, 1934.) A tanárnak vigyázó lelke, értékeket megszabó ítélete lesz itt az eligazító; a gyermeki lélek önkéntes és ösztönös megnyilatkozásait neki kell megtisztítani, rendezni, formába önteni. Ez a munka egy-egy osztály gyerekeit ne szakítsa ki az iskola közösségből, ne akarjon csak a maga osztályában megrekedni, ne fejlessze ki — az arra amúgy is hajlamos gyermekben — az osztálygőgöt. Ez nem jelenti azt, hogy az osztályfőnök vagy tanár a maga apró népével ne tudjon együttérezni örömben és bánatban — szinte a kizárólagosság látszatával. Azonban mindig őrizkedjék a részrehajlásnak még a gyanújától is. A gyerek úgyis azt akarja, hogy mindig neki, és csak neki legyen igaza. A tanárnak kell az önző lelket egyetemes látásra nevelni; arra buzdítani, hogy jobb munkával tényleg kiérdemelje, a sportban kiverekedje egyes és egész osztály ezt a sóvárgott dicsőséget.

Ez az egyszintre törekvés a tanár nevelő munkájának csak egyik feladata. Egyenként is meg kell ismernie növendékeit. Már a közös osztálymunkában is kiütköznek az egyéni színek, az óráközök egyforma zűrzavarából is kihangzanak az egyéniség különbségei. Ennyivel azon-

ban nem szabad a nevelőnek megelégednie. Minden alkalmat ragadjon meg a fiúkkal való őszinte beszélgetésre. Órakozi felügyeletén kísérelje figyelemmel a játéktól elhúzódókat éppúgy mint a hangadókat. Ha iskolába menet vagy onnan távozóban mellésenderedik egy-egy kotnyeles útitárs, terelje a beszédet a gyerek iskolánkívüli életére, próbálja megismerni azt a környezetet, amely sokkal állandóbban hat a diákra, mint az iskola nevelő munkája. Az ilyen közvetlen és váratlan beszélgetések során sokkal őszintébben nyílik meg a gyermeki lélek, mint a személytelen kérdőívek, vagy osztályelőtti vizsgálódások feleleteinél. Ezeknél nagyban módosítja a válaszokat az osztály pillanatnyi hangulata, az osztályelső felelete stb. A tanárnak, sajnos, nem igen van alkalma javítani azokon a hibákon, erkölcsi fogyatékoságokon, testi-lelki nyomorúságokon, amelyek ilyen beszélgetések során világosodnak meg előtte. Az ilyen kulisza mögé látások azonban nem haszontalanok. ha tanulságaikat a nevelő diákja elbírálásánál szem előtt tartja, ha tanító munkáját úgy irányítja, hogy a sokszor zaklatott gyermeki lélek legalább az iskolai életben kapjon megnyugvást, biztatást és elismerést. Ugyancsak ilyen, gyermekmegismerő célból kísérelje minél gyakrabban diákjait kirándulásokra, közös szereplésekre. Csodálkozva tapasztalja majd, milyen másképpen mutatkoznak az iskolapadok feszélyezettsége nélkül még a „jólismertek“ is. A tanár ilyenkor se hagyja őket magukra, se fizikai, se lelki értelemben. Ez semmiképpen sem akarja azt jelenteni, hogy minden lépten-nyomon ott komoruljon mögöttük a tanár számonkérő alakja. Ez éppen a kirándulások felszabadulását veszélyeztetné. Nagyon jó lenne, ha minél több fiatal kolléga kapcsolódnék a cserkészetbe, tanulna meg valami egyszerű hangszert, úzná a legegyszerűbb sportokat, szabadterei társasjátékokat. Milyen más a kirándulások hangulata, ha a kísérő tanár egyben vezetője, irányítója is a vidám nótaszónak! — Itt is hangsúlyoznunk kell, hogy minden közös megmozdulásnál forrjon egybe a vezető tanár diákjaival, a testi, fizikai nehézségek elviselésében is. Ezt a kicsinyek még nem igen értékelik, hisz náluk természetes az, hogy minden értük történik. A nagyobbaknál azonban hatékony nevelőértéke van ennek a munkaközösségnek, a nem hirdetett, de gyakorolt munkamegbecsülésnek. Prohászka hosszú-hosszú évek után is melegen gondol vissza a Collegium Germanico-Hungaricum ilyen szellemű nevelőire: „Ez által tanítványaikba a bizalmat s egy hő, az iskola padjain túlra terjedő lovagias ragaszkodást teremtettek. Ha a (nagy-névű professzor) szobáját söpri, ha lámpájába olajat önt; ha vízért megy — ezen meglepő, s a nagy férfiakat nem igen jellemző mütétek által semmit sem vesz a tekintélyéből.“ (Ö. m. XVI. 175. l. — A középiskolai tanár itt sem jár töretlen úton, bár sokan hangoztatják, hogy eddig nem nevelt ez az iskola. Ezek az elmarasztalók nem tudják; hogy napjaink legeredményesebb pedagógiai törekvését, a cserkészet, nálunk középiskolai tanárok honosították meg, népszerűsítették és telítették azal a szellemmel, amely világszerte becsületet szerzett a magyar fiúnak. Mind ennek a gyökere pedig abba az időbe nyúlik vissza, amikor hivatalos rendeletek még nem hangsúlyozták az iskola nevelő szempontjait.

Természetesen a kicsinyek élete sem ment hibáktól, csínytevésektől. Ezeknek „jogi“ elbírálására és „megfokozására“ pontos utasításokat találunk a hivatalos előírásokban. Nem lehet feladatunk ezeknek magyarázata, de hangsúlyoznunk kell a Biblia figyelmeztetését a betűről, amelyől, s a szellemtől, amely megelevenít. Nem a büntető eljárások kiszabása adja meg erkölcsi nevelésünk jellegét, hanem a rossz cselekedetek beismerésére való bátorító szoktatás, annak beidegeztetése, hogy a bűn büntetést érdemel. Tudjuk, ezt az elvet senki sem követi kegyetlenebülnél, mint a gyerek — másokkal szemben. Innen van a besúgások özöne ezeknél az apró erkölcsbíráknál. A besúgókat sohasem jutalmazzuk. Kicsinyek kicsi botlásaiból sohasem szabad fegyelmi ügyet csinálni, még a szülőket sem kell mindig, mindenről értesíteni. De ha egy-egy esedékes értesítés nem fut be a jelzett időre, a bűnös azonban napokon sőt heteken keresztül javulást mutat, ne kössük magunkat a formális igazoláshoz. Javító célunkat úgy-ahogy (ez az átlagos emberi eredmény mindenütt) elértük; és adandó alkalommal újra alkalmazhatjuk a figyelmeztető eljárást, most már fokozati értékkel is. Persze, alkalomadtán éreztetjük, hogy nem feledékenység elnézésűnek az oka, hanem a javulásnak örvendő türelem. Különbben is minden ítéletünkben a jószándékú segítség legyen igazságtévésünk alapja. Sohasem szabad elfelejtetnünk, hogy az erkölcsi jó és rossz a felnőttek értékítéleteiben él, és így alig alkalmazható fenntartás nélkül az emberpalánták életére. Erkölcsi nevelésünknek éppen az a célja, hogy a gyermek értékfokozatai helyébe az egyetemes érvényűek kerüljenek. Ennek a meggondolása bizonyosan megóv szerencsétlen, lélekromboló eljárásoktól, amelyeknek emléke olyan sötét képben őriz nem egy felnőtt lelkében azt a kegyetlen gyermekkori iskolát. (L. Kemény Ferenc tanulmányát.) Persze ez az eszméletés nem akarja megkerülni a tanári igazságszolgáltatásnak azt a nehézségét, hogy a gyermekkor futó bűneinek emlékei mindhalálig a felnőtt lelkét keserítik. Ezért a lehetőség utolsó fokáig tartózkodnunk kell az erkölcsi megbélyegzéstől. Ennél mindent szívesebben vesz a gyerek, még a testi fenytést is. Az utóbbit az egészséges-elevenségű gyerek a nagy és szívbőljövő verekedések éveiben különben sem tekinti olyan rémnek, amilyenek a felnőttek társadalma gondolja. Ösztönéletű egyénekkal és erkölcsi ráhangolásokat nem ismerő közösséggel szemben csak a fizikai kényszer eredményes. (L. tömegek lélektanát.) Ez a megállapítás nem ad felmentést a törvényes rendelkezések tilalma alól, csak a tanári munka nehézségeit akarja kiemelni.

A gyerek az osztályozást is csak dicséret-büntetési szempontból nézi, ezért külön neveljük őt a bizonyítvány helyes értékelésére. Itt csak a következetes erkölcsi utalás és bölcs mértéktartás tud középen maradni a haszontalan papirossá-minősítés és a zord mumussá-avatás között. A szekundáztató notesz lassú kimúlása sokat segít ezen a bajon, de még mindig vannak tömjénező papjai ennek a kegyetlen bizonyítvány-istennek. Itt is le kell szögeznünk, hogy először a diákttragédiáknál a szülők túlzott követelését, bizonyítvány-bálványozását is rovásra vesszük, továbbá, hogy elsősorban I—II. o. tanulókra gondolunk. Különbben is csak az a célunk, hogy a kikerülő fiatal kollégákban az igaz-

ságosztó felelősség mellett a gyermekhez hajoló nevelői lelkület fontosságát hangsúlyozzuk. Itt kell aláhúznunk azt is, hogy fegyelmi vonatkozásban is, érdemjegyzosztásban is tudjon a tanár felejtetni. Szinte mossa ki lelkéből a mult bűneit, mulasztásait. Csak így tudja majd friss elismeréssel jutalmazni a javuló szándékot, munkára lendülő jóakaratot. Elkeseredést szül s az emberi igazság megtagadására vezet, ha a gyermek tanárjának unos-untalan emlékeztetésében, mint örök szégyentoltot látja előző bűneit; ha azt kell éreznie, hogy sohasem bír előretörni, mert valamikor csak bandukolni tudott. Az ilyen tanár szellemiekben folytatója a születési megkötöttségnek, és cáfolója minden tanító, nevelő törekvésnek. A szellemi vénség jele, ha valaki már csak egyszer beidegzett képekben tudja látni a folyton megújuló, mindig más- és más-képpen csillogó gyermeki lelket. Friss készséggel fogadjuk az ifjúság megnyilatkozásait, s ezen a téren se kössük fejlődését a mult bilincseibe.

Ne merüljön ki nevelői munkánk a csak kötelességteljesítésre való ráfegyelmzésben; könnyen bálványá emeljük ezt a fogalmat, és megbénítjuk a gyermekek önkéntes fejlődését. A nagy léleknevelők még a bűnnel kapcsolatban is hangsúlyozzák, hogy nem elég a bünkerülésre való kötelességszerű beállítottság, hanem a lélek tenni, lendülni akaró képességeit kell felszabadítani. Ne pányvázunk ki ezeket a lélek-csikókat, hanem engedjük, segítsük megtalálni önmagukat, kifejleszteni képességeiket. Természetesen nem állhatunk meg ezen a ponton és nem elégedhetünk meg ilyen önindítású fejlődéssel, hanem a felszabadított erőket fölöttük álló értékek felé kell lendíteni. Erre kell vállalkoznia annak a pedagógusnak, aki nemcsak a mesterember tudásából, de az alakítás ihletéből él. Az alsósoknál, I—II. osztályban ez csupa apró indításból állhat, csupa jelentéktelennek látszó, de folytonos lélekbényúlást jelenthet, hogy a nevelő el ne tépje azt a szoros kapcsolatot, amely itt még annyi valós szállal fűzi a gyereket a körülötte és benne lüktető világhoz. A gyermeki léleknek ez a valós életérzése alakítsa nevelőjének oktató formáját. Csupa életbegyökerező kép, a szélső értékek szinte túlzott kihangsúlyozása kapja meg ezen a fokon a világba kandikáló lelkeket.

Vigyázzunk, hogy ezek a ráncsodálkozó gyermekszemek a feljűk áradó szeretet, a gyakorlati lélekmentés meleg fényét szívják magukba, hisz azon a nagy élet-tornán annyi hideg és lelketlen közöny fogja kifakasztani sokszinű indulásukat. A családi otthon mellett — maholnap ez is irodalmi közhely lesz csupán — az iskola legyen utolsó menedéke az emberi jóságnak és jövőt építő erős szeretetnek ebben a gyűlölettől tajtékzó világban.

Éber János.